7. Реформи в Україні: громадська думка населення. URL: http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/reformy-v-ukraini-gromadska-dumka-naselennia

8. Рекордна кількість українців вважає, що країна рухається у правильному напрямку. URL: https://dif.org.ua/article/rekordna-kilkist-ukraintsiv-vvazhaye-shcho-kraina-rukhaetsya-u-pravilnomu-napryamku

9. Кассирер Э. Техника современных политических мифов. Вестник Московского ун-та. Сер. 7. Философия. 1990. № 2. С. 153–164.

Shayhorodsky Yu. *Valuable and mythological determinants of political behavior*

The article covers the factors that influence the political behavior of the individual. The value and mythological components of social consciousness, their importance in determining the forms of political behavior, regulating the political life of society are investigated. Possible directions and ways of raising the level of political culture are outlined.

Keywords: socio-political transformations, political culture, values, political myth, political behavior.

УДК 323.13

Руденко Ю. Ю.

КОНСОЛІДАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Стаття присвячена феномену національної ідентичності. Зокрема, увага автора акцентована на тому, що зміст національної ідентичності складається з багатьох складових, які відтак є потенціалом для консолідації українського суспільства. Також розглянутий феномен «консолідація», її типи та чинники. Авторка наголошує на тому, що консолідація може проявлятися як у конструктивній, так і деструктивній формі у контексті інтеграції суспільства.

Ключові слова: ідентичність, національна ідентичність, нація, етнос, національна мрія, консолідація.

Сьогодні в Україні одним із найгостріших питань є пошук конструктивного консолідаційного потенціалу, оскільки, очевидно, консолідація, як свідчить історія, може відбуватися на доволі деструктивному ґрунті. Тому нагальною потребою часу є пошук чинників, які б об'єднували суспільство у контексті його генезису, а не руйнування. На нашу думку, такі «позитивні» чинники можна шукати у площині національної ідентичності. Слушно зауважують Кремінь В. та Ткаченко В.: «у добу глобалізації особливого значення набуває національна й геополітична ідентичність, що включає в себе безліч компонентів, таких як світогляд, національна самосвідомість і менталітет, національний характер, історична пам'ять, етнонаціональні взірці, національні традиції, навіть міфи й символи та стереотипи поведінки. В якості державних символів виступають не просто емблеми – герб, прапор, гімн та інші атрибути, які покликані втілити в собі ідею національно-державної єдності й величі. Більш суттєвим є інші константи державності – єдність і недоторканість території, спільність історичної долі, усталеність державної мови, врешті-решт – верховенство закону. Історичний досвід доводить: всякий лад зберігає свою життєздатність і ефективність до тих пір, допоки більшість людей зберігає віру в його законність, справедливість і ефективність. Як тільки починають руйнуватися духовні й культурні стрижні національної ідеї, національної ідентичності – можна говорити про занепад держави» [6, с. 298]. Тому *актуальність* теми статті, на нашу думку, полягає саме у виявленні чинників та компонентів у площині національної ідентичності, які могли б здійснити цю інструментальну функцію, а саме – консолідувати суспільство навколо конструктивних цілей.

Значні наукові надбання з окресленої у статті проблематики можна знайти у працях таких українських вчених як Грицак Я., Колодій А., Кресіна І., Курас І., Лісовий В., Нагорна Л., Римаренко Ю., Степико М., Ткаченко В., Шкляр Л. тощо. Проблемі ідентичності та ідентитету сьогодні присвячено багато праць соціальних філософів, політологів, соціологів, але більшість, безумовно, ґрунтовних досліджень переважно констатує наявність окреслених феноменів, та меншою мірою – розглядає ідентичність та ідентитет як механізми різних суспільно-політичних процесів. Саме на цьому ми акцентуємо увагу у статті, розглядаючи феномен національної ідентичності як механізм консолідаційних процесів в країні.

Метою статті є осмислення феномену «національної ідентичності» у контексті пошуку в ньому конструктивного консолідаційного потенціалу українського суспільства. Матеріал статті може бути використаний при викладанні курсу «Політологія», «Соціальна філософія», а також для формування нормативно-правової бази у сфері етнонаціональних відносин.

Перейдемо у площину осмислення поняття ідентичність. «У найширшому значенні ідентичність – це один з головних механізмів особистісного освоєння соціальної реальності, фундамент системи смислоутворення на основі індивідуального чи групового вибору», – вказують науковці [8, с. 13]. Водночас: «Ідентичність – найважливіший акт самоусвідомлення суспільством і у ньому кожною особистістю самих себе, сутнісних основ свого буття в історії…Проблема ідентитету й ідентифікації – це проблема того, як мислить, відчуває й діє людина в усіх формах своєї втіленої єдності зі своєю історією, культурою, духовністю, з позицій будь-якої форми свого соціально, економічно, політично стратифікованого буття» [4, с.41]. Під національною ж ідентичністю мається на увазі почуття приналежності й єдності людини певній нації [12]. Остання сентенція, здавалося б, взагалі не викликає додаткового осмислення, але саме тут і починається простір невизначеності як у теоретичній, так і практичній площині.

Звернемося до теорії. У науковій літературі виокремлюють два основних значення поняття «нація». По-перше, нація ототожнюється з етнічною спільнотою. По-друге, нація трактується як громадянська спільнота, як територіально-політична єдність. Перша концепція нації (етнічна) бере початок з праць німецьких вчених (Гердер Й, Шлейєрмахер Ф.), а друга, відповідно, з праць французьких просвітників. Отже, етнічні нації – це ті народи, що вбачають у своїй етнокультурній окремішності головне джерело національної самоідентифікації та підставу для утворення власної держави. Вони виникли в умовах бездержавності, там, де рух за духовне відродження і політичну консолідацію передував утворенню національної держави і здійснювався, певна річ, під керівництвом духовно-інтелектуальної еліти, оскільки політична провідна верства в умовах чужоземного панування не могла розвинутися.

Політичні нації – ті державні народи, представники яких вирішують питання своєї національності на підставі громадянства, належності до певної держави, схваленні її найголовніших політичних цінностей. Вони сформувалися там, де сильна й централізована держава виникла раніше, ніж відбувалася культурна консолідація народу, а отже, владні інститути мали змогу сприяти цій консолідації, прискорювати її, використовуючи для того навіть методи примусу [5]. Стає зрозумілим, що два вектори у визначенні нації виникли у контексті алгоритму утворення цієї спільноти. Втім сьогодні в Україні вони вже почали жити самостійним життям, часом «ворогуючи» як на рівні теоретичному, так і в практичній площині, створюючи питомий ґрунт для різного роду спекуляцій та маніпуляцій суспільною свідомістю. У цьому разі постає цілком слушне питання – навколо якої «версії» національної ідентичності консолідуватися і, взагалі, чи не містить консолідаційний потенціал конфліктогенного, зокрема, наприклад, чи не викличе консолідація навколо власних цінностей кожного етносу, який проживає на території України, «війну націоналізмів»?

Етнос нині також розглядається двояко. У першому випадку, традиційне примордіалістське розуміння етносу представляє його як об'єктивну історичну реалію в усіх історичних модифікаціях (плем'я – народність – нація), об'єднану спільним культурним

ядром. В другому випадку, конструктивістське й інструменталістське розуміння трактує етнос як «уявлену спільному», позбавлену реальних історико-культурних основ. Відтак декларується, що нібито будь-яка людина може ототожнити себе з будь-яким етносом – це право її вільного вибору. Втім саме цей момент і є надзвичайно уразливим [6]. Навіть сприйнявши мову якоїсь спільноти, поділяючи риси її побутової культури, вдаючись до загальноприйнятої системи символів – ми можемо бути відторгнутими, якщо прийнята нами ідентичність не відповідає загальноприйнятому образу групи, до якої ми хочемо належати. Ідентичність – це продукт інтерактивної взаємодії як внутрішньогрупової, так і міжгрупової. За авторитетним розумінням С. Хантінгтона, хоч ті чи інші ідентичності в цілому й представляють, насамперед, конструкти власної ідентичності, коли до цього вдаються «хто за бажанням, хто в силу необхідності, або з примусу», разом з тим люди набувають ідентичності лише тоді, коли їх «приймуть у своє коло ті, хто цю ідентичність уже набув» [11, с. 51]. Таким чином сконструйована ідентичність, яка не має під собою реальних основ, не реалізує свої соціальні та психологічні функції, а відтак – втрачає адаптивний ресурс.

Ця складна ситуація може бути розв'язана, на думку Кременя В. та Ткаченко В., лише за дотримання принципу історизму. В процесі еволюції людства першою формою культурної ідентичності складали архаїчні групи на основі родових відносин, закріплених в культурних формах міфу і ритуалу. Наступний етап дав другу форму ідентичності – етнічність. Тут уявлення про родову спорідненість перейшли із розряду актуальних у розряд додаткових. Головною стала інша форма – групова ідентичність на основі спільності мови, релігії, державності, міфів про історичну спорідненість тощо. Утворення сучасних націй супроводжувалося значущими соціальними й культурними трансформаціями, насамперед формуванням єдиної «надетнічної» громадянської культури, що, однак, дає підстави деяким дослідникам ставити під сумнів етнокультурну складову нації. Суть же проблеми полягає в тому, що в процесі формування національної держави складаються не стільки інші, нові, скільки додаткові, розширені основи соціальної консолідації [6, с. 280].

У загальному підсумку національна ідентичність зберігає у своїй структурі і «парадигму роду», і етнокультурні основи соціальної консолідації, переломлюючи їх, однак, через призму уніфікованої громадянської ідентичності: «В результаті сучасна національна ідентичність й несе в собі прецендентний характер. В залежності від конкретних історичних ситуацій відбувається актуалізація будь-якого із ідентифікаційних основ і/або виникає їх симультанна (одночасна) комбінація. Частіше всього це залежить від того, який є характер реальної чи уявної небезпеки, що загрожує цілісності «одиниці виживання» [7, с. 418].

Отже, складається ієрархічна вертикаль, різночасові складові якої мають здатність актуалізуватися і переструктуруватися під дією різноманітних зовнішніх і внутрішніх факторів. Саме тому ми можемо розглядати і примордіалізм, і конструктивізм не взаємовиключними методичними моделями, а такими, що взаємно доповнюють одна одну, оскільки ідентичність означає «компроміс між тим, ким людина хоче бути, і тим, ким світ дозволяє йому бути. Ні бажання, ні обставини не являються єдиним фактором – мова йде про місце людини в картині, що складена із перетинання бажань і обставин» [9, с. 120]. Відтак, жорстке прив'язування перспективи розвитку національної держави лише до етнічного фактору є штучним і науково не коректним [6, с. 280].

Таким чином, можна зробити проміжний висновок у контексті постановки проблеми нашої статті, що в залежності від тлумачення понять «нація», «етнос», «ідентичність» сьогодні визначається як на рівні науковому, так і на рівні масової свідомості і пріоритетність чинників і складових національної ідентичності.

Які ж складові національної ідентичності в Україні формують її консолідаційний потенціал? Виникає необхідність звернутися до тлумачення терміну «консолідація». На нашу думку, на побутовому рівні цей термін отримав в українському соціумі виключно схвальну, позитивну оцінку, тобто консолідація – це апріорі завжди добре і позитивно, але чи конструктивно і для кого конструктивно? Адже консолідація може відбуватися на

деструктивних для суспільства чинниках, наприклад, консолідація певного етносу чи релігійної громади на сепаратистських, ксенофобських або подібних окресленим засадах.

Отже, консолідація – центральний чинник ефективності будь-якої соціальної дії, що потребує колективного розуму чи колективної наснаги, не говорячи вже про ту чи іншу стратегічну мету, досягнення якої просто неможливе без залучення цього феномену [10, с. 100]. Проблеми консолідації є найактуальнішими для кожного суспільства перехідного типу. Ознаки останнього притаманні Україні, оскільки сам процес трансформації зумовлює зіткнення принаймні двох систем цінностей – отриманої від попереднього соціуму, з одного боку, та нових стратегічних орієнтирів і пріоритетів подальшого розвитку – з іншого. Крім цього, для України проблема консолідації суспільства має особливе значення ще й з огляду на її історичне та політичне минуле, а також її геополітичне розташування як території, яка перебуває на розломі й у точках дотику кількох цивілізацій – і великих, і локальних.

Консолідація може бути ситуативним феноменом різного походження, спрямування й тривалості. Крім загальнонаціональної, консолідація суспільства може бути і ситуативною. Народ може консолідуватися довкола спільного для більшості відчуття поганого і безперспективного життя та його труднощів, а може і довкола захисту національних інтересів – згадаймо ситуативну консолідацію нації довкола подій поблизу коси Тузла... [10, с. 101]. До об'єктивних чинників консолідації належать історико-політична та соціально-економічна архітектоніки конкретного соціуму, наявні проблеми його розвитку, стан масової свідомості тощо. До суб'єктивних – наявність національної еліти, компетентної державної влади й авторитетного національного лідера.

Можна виявити також певні типи консолідації. Консолідація як стан масового настрою може бути простого, так би мовити, нижчого походження, а може мати більш складну, вищу наповненість Тобто вона є менш або більш духовною, залежно від рівня походження і якості цінностей, покладених в її основу. Консолідація також може бути сильною і слабкою, організованою і стихійною, довгостроковою і тимчасовою, загальнонаціональною та регіональною. Крім того, вона може бути конструктивною і деструктивною (радикальною). Деструктивна (радикальна) консолідація не піддається раціональному осмисленню і прогнозуванню. Точка біфуркації може виникнути у будь-якому сегменті соціуму, у будь-який час і з будь-якого сегменту соціуму і з будь-якого приводу. Конструктивна ж консолідація потребує значних організаційних, інтелектуальних і фінансових ресурсів усього суспільства [10, с. 102].

Отже, консолідаційний потенціал може бути для суспільства як «деструктивним», так і «конструктивним» у процесі та результатах його реалізації. Оскільки ми розглядаємо його крізь певний «соціальний фільтр» – національну ідентичність, конструктивність у реалізації консолідаційного потенціалу ще буде залежати від чинників, які формують національну ідентичність. Серед останніх можна окреслити наступні: взаємоузгодження інтересів усіх етнічних спільнот України, реалізація соціального змісту національною ідеї, використання консолідаційного потенціалу державної мови, спільної історичної пам'яті, національної (чи наднаціональних) релігій, загальнонаціональних героїв, демократизації державної влади, актуалізація архетипів спільної території проживання, культурних цінностей, ведення господарства тощо. Окреслене коло чинників виокремлює український науковець Степико М., детально обґрунтовуючи кожен з них. Однак ця низка чинників може варіюватися як у контексті українських реалій, так і у контексті ідентифікаційних процесів інших націй. Не намагаючись дійти абсолютної істини, спробуємо вступити у полеміку з шановним вченим і зупинитися на деяких з окреслених чинників.

«Визначальним консолідуючим чинником поліетнічного суспільства є національна держава», – вважає вчений [10, с. 104]. Як проголошує ст. 11 Конституції України, «держава сприяє консолідації та розвиткові української нації, її історичної свідомості, традицій і культури» [1]. Саме держава має бути гарантом єдності прав і свобод усіх громадян країни, незалежно від їхнього етнічного походження, статі, віку, віросповідання тощо, гарантом захисту їх від будь-яких форм дискримінації та злочинності, гарантом їхньої безпеки –

воєнної, екологічної, економічної, соціальної. Національна держава є гарантом справедливого (а не вибіркового) судочинства, а також гарантом реалізації головної засади політичної нації – реальної участі громадян у формуванні органів влади, гарантом розвитку громадянського суспільства.

Роль держави в етнополітичних процесах залишається основною, адже завдання держави – вироблення механізмів досягнення балансу інтересів і стабільності суспільства, – стверджує Степико М. [10, с. 104]. Це передусім цілеспрямована діяльність усіх суб'єктів політики (або їх представників у особі партій, рухів, еліт), спрямована на досягнення стабільності багатонаціонального суспільства. Пріоритетом Української Держави має стати і формування власне українських комунікативних структур взаємодії етносів, на основі відродження та модернізації української культури, оскільки лише ментальні структури розвиненої та цивілізованої нації можуть бути платформою для повномасштабної консолідації представників інших культур [там само]. На нашу думку, подібна точка зору має певні суперечності. З одного боку, держава – гарант вільного і рівного розвитку всіх груп, суб'єкт, що дотримує «баланс у суспільстві»; з іншого – «пріоритетом Української Держави» є формування «власне українських комунікативних структур взаємодії етносів, на основі відродження та модернізації української культури». В наведеній позиції все ж таки наявні елементи «етатистської» свідомості, а саме: чому саме держава визначає громадянам, з чим, чи з ким ідентифікуватися? Не заперечуючи самоцінності і вартості держави, насмілимося стверджувати, що вона (держава) не повинна, принаймні, бути вище за людину. Ще видатний український вчений Драгоманов М. наполягав на самоцінності людини перед державою, вважаючи не найзначнішим питанням навіть визначення форми останньої, але значним питанням – рівень обслуговування нею інтересів суспільства і окремого громадянина [2].

Не можна «нав'язати людям світле майбутнє» – переконані всі представники лібералізму, починаючи від Локка Дж. до українських вчених (Драгоманова М., Франка І. та інших). Хоча, ми не абсолютизуємо жодну з ідеологій, розуміючи, що це теоретичні конструкції, і лібералізм на практиці, зовсім інший, аніж в теорії. Водночас повністю погоджуємося з теорією лібералізму, що рухатися необхідно від людини, а не від держави й ідеї, яку суспільству під різними «соусами» пропонують етатистські ідеології. Хоча б, принаймні, це повинен бути зустрічний процес. На нашу думку, коли ми визначаємо державу як основний чинник ідентифікаційних процесів, ми залишаємося у «поставторитарній риториці», але під іншими гаслами – відродження нації, держави, культури тощо. А де ж тут місце людини, її бажання та інтереси, а, уявимо, вона не бажає ідентифікуватися з жодною групою в суспільстві? Вважаємо, що це питання ще чекає відповіді.

Консолідаційний потенціал суспільства визначальним чином залежить від змісту й засобів реалізації української національної ідеї, яка визначається як поняття, де осмислюються матеріальні й духовні реалії способу буття української нації, – стверджує Степико М. [10, с. 106]. Важко не погодитися, але і національна ідея може нести потенціал деструктивності, бо як відомо, національну ідею свідомо формує переважно політична еліта, тобто знов, у якомусь сенсі, держава. У якій же площині шукати консенсус між політичною елітою та загалом суспільством? На нашу думку, глибоке обґрунтування феномену національної ідеї можна знайти у монографії колективу авторів Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України – українські вчені зауважують, що необхідно розділяти поняття «національна ідея» і «національна мрія». Остання формується соціумом, а не політичною елітою і може суттєво відрізнятися від її бачень [3, с. 250–256]. Тобто, необхідна збалансованість наповнення цих двох понять і взаємна повага суб'єктів, що формують зміст понять «національна ідея» та «національна мрія». У такому разі ми зможемо говорити про конструктивний консолідаційний потенціал національної ідеї.

У згаданого автора також знаходимо такі позиції: «Визначальним чинником консолідації нації є державна мова. Держава без своєї мови втрачає істотні ознаки суверенітету – культурного, інформаційного та цивілізаційного. За умов глобалізації всі

розвинені держави не тільки всіма засобами захищають свій мовний авторитет, але й докладають чималих зусиль для розповсюдження впливу своєї мови на інші регіони. Проте загальнонаціональну, об'єднавчу роль мови спілкування визначають лише 14,7 % опитаних громадян України. А зважаючи на те, що вже 67,5 % громадян України, за результатами останнього перепису населення, визнали українську мову рідною, а 29,6 % громадян визначили як рідну мову російську, становлення державної мови в Україні як показник національної ідентичності триває і має значні проблеми. Тому актуальність проблеми консолідаційного потенціалу мови найбільш характерна для української нації в тому сенсі, у якому її слід розуміти як націю політичну» [10, с. 118]. На нашу думку, все ж таки є певним перебільшенням, що мова, зокрема, державна є визначальним чинником консолідації. Розуміючи, що наше твердження може викликати неоднозначні тлумачення у такій трактовці, спробуємо обґрунтувати, що саме ми маємо на увазі, стверджуючі подібне. Мова, виступаючи в певні моменти історії самостійним «гравцем» у соціумі й політикумі, все ж таки частіше віддзеркалює процеси, які відбуваються у етнополітичній площині: суперечності (ціннісні, економічні, соціальні тощо) між різними етносами, ресурси реалізації мовного потенціалу державної мови та інших мов (економічні, владні тощо), в кінцевому рахунку глибокі психологічні комплекси певних етнічних спільнот, що «вимагають сатисфакції». Тобто мова має як консолідаційний, так і деконсолідаційний потенціал, але, безумовно, вона є індикатором етнополітичних відносин. Тож погодимося з тим, що консолідаційні можливості мови досить різнопланові та багатосторонні. Цей потенціал мови, за концепцією французького філософа Фуко М., реалізується в тому, що, по-перше, будь-який акт мовлення є актом здійснення влади, нав'язування волі, домінування (чи навпаки, актом опору). По-друге, як вважає Фуко М., будь-який мовний дискурс, закорінений у наявних владних стосунках, прямим і непрямим чином їх відбиває та підтримує (або навпаки, руйнує), спираючись на відповідні суспільні інституції. Можливо саме тому питання єдиної державної мови в Україні є сьогодні ареною для політичних спекуляцій і постійних протистоянь різних політичних сил [10, с. 120].

Отже, не намагаючись охопити всі чинники консолідаційного потенціалу національної ідентичності, ми все розвиваємо основну ідею нашої статті – в кожній складовій національної ідентичності може міститися як конструктивний, так і деструктивний консолідаційний потенціал. Продовжуючи останню сентенцію, вважаємо нагальною потребою як українського соціуму, так і її окремої частини – вітчизняних науковців, подальший аналіз і пошук чинників та складових консолідаційного потенціалу в Україні на конструктивній основі.

Використана література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.
2. Драгоманов М. П. Вибране. Київ: Либідь, 1991. 688 с.
3. Етнос, нація, держава. Україна в контексті світового етнодержавницького досвіду: монографія / Під заг. ред. Ю. Римаренка. Київ: Інститут держави і права НАН України, 2000. 516 с.
4. Козин Н. Г. Идентификация. История. Человек // Вопросы философии. 2011. №1.
5. Колодій А. Нація як суб'єкт політики. Львів: Кальварія, 1997. 55 с.
6. Кремень В., Ткаченко В. Україна: ідентичність у добу глобалізації: начерки міждисциплінарного дослідження . К.: Знання України, 2013. 415 с.
7. Межкультурний и межрелигиозный диалог в целях устойчивого развития: материлы Междунар. конференции, 13–16 сентября 2007 г., Москва / Рос. акад гос. службы при Президенте РФ. М.: Изд-во РАГС, 2008.
8. Нагорна Л. Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань: монографія. К.: ІПіЕНД ім І. Кураса, 2011. 272 с.
9. Сеннет Р. Падение публичного человека . Москва: Логос, 2002. 424 с.

10. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування: монографія. К.: НІДС, 2011. 336 с.

11. Хантингтон С. Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности / Пер. с англ. А. Башкирова. Москва: ООО «Издательство АСТ», ООО «Транзиткнига», 2004. 634 с.

12. Boermer P. (ed.) Concept of National Identiti. Baden-Baden, 1986.

Rudenko Y. *Consolidation Potential of National Identity*

Article is devoted to the phenomenon of national identity. In particular, the author's attention focused on the fact that the content of national identity from many components, which, in turn, are the potential for consolidation of Ukrainian society. Also examined the phenomenon of "consolidation", its types and factors. The author focuses attention on the fact consolidation may manifest as constructive as destructive forms in the context of integration society.

Keywords: indention, nation identity, nation, ethnos, nation dream, consolidation.

УДК 321.01:502.14

Сушко С. Б.

ЕКОЛОГІЧНА СВІДОМІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ТА ОСНОВА РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИКИ

Оглядова стаття розкриває різноманіття наукових підходів та визначень поняття «екологічна свідомість». Підкреслюється міждисциплінарний характер проблематики. Охарактеризовано політологічний зміст феномену, зв'язок категорії з іншими усталеними політологічними поняттями. Акцентується на тому, що залежно від сутності у сучасній науці вирізняються і різні типи, конкретні ознаки й прояви екологічної свідомості, що одночасно потребують самостійного вивчення. Запропоноване визначення екологічної свідомості як чинника формування та основи подальшого розвитку сучасної політики; як специфічної частини політичної свідомості, що опосередковано відображає політичне життя суспільства у його взаємообумовленості з екологічною ситуацією та викликами навколишнього середовища; як сукупності цінностей, орієнтирів, установок людей щодо природи, які визначають характер їх політичної поведінки, розуміння політико-владних відносин й можливості погодження часто суперечливих інтересів і потреб у політиці.

Ключові слова: екологічна свідомість, політика, політична свідомість, екологічна поведінка, екологічний страйк, екологічні цінності у політиці.

Наслідки діяльності людини та її вплив на навколишнє природне середовище в останні десятиліття змінюють підходи та пріоритети у формуванні політики, що додає *актуальності* обраній проблематиці дослідження та ставить нові завдання перед науковцями, особливо політологами. Екологічні проблеми, спричинені техногенним навантаженням на довкілля, та пошук шляхів їх вирішення знаходять сьогодні відображення в усіх аспектах життя нашого сучасника, що диктує необхідність перегляду їх ролі у взаємовідносинах громадян, суспільства, держави, міжнародних організацій, глобальних мереж. Результатом успішності таких відносин все частіше на перший план виноситься інтеграція екологічних потреб в політики, формування яких забезпечує держава (до прикладу економічна політика, інфраструктурна, регіональна та інші), що у відтак вимагає від усіх учасників процесу усвідомлення можливих наслідків погіршення екологічного стану навколишнього середовища і відповідно здоров'я населення та високого рівня екологічної свідомості при прийнятті управлінських рішень, у тому числі політичних рішень різного рівня.

Поняття екологічної свідомості українськими науковцями переважно трактується відповідно до сфери вивчення тієї чи іншої науки. Відтак основний методологічний інструментарій нашого дослідження складатиме міждисциплінарність. У цьому контексті нашу увагу привертають існуючі політологічні праці (О. Бабкіної, В. Горбатенка, О. Андроса, Л. Поппер, С. Саханенко, Д. Топоровського та ін.), а також напрацювання в